

Sygn. akt III UK 103/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 28 kwietnia 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Dawid Miąsik (przewodniczący)

SSN Maciej Pacuda (sprawozdawca)

SSN Małgorzata Wrębiakowska-Marzec

w sprawie z odwołania A. P.
od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych
o prawo do emerytury pomostowej,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 28 kwietnia 2016 r.,
skargi kasacyjnej odwołującego się od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 19 stycznia 2015 r.,

- 1. oddala skargę kasacyjną,**
- 2. zasądza od ubezpieczonego na rzecz organu rentowego
kwotę 120 (sto dwadzieścia) złotych tytułem kosztów pomocy
prawnej w postępowaniu kasacyjnym.**

UZASADNIENIE

Zakład Ubezpieczeń Społecznych decyzją z dnia 23 lipca 2013 r. odmówił przyznania ubezpieczonemu A. P. prawa do emerytury pomostowej, ponieważ nie

udowodnił on wymaganego, wynoszącego co najmniej 10 lat, okresu pracy w szczególnych warunkach, wymienionej w punkcie 22 załącznika Nr 1 do ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych. Organ rentowy wyjaśnił, że nie zaliczył do prac w szczególnych warunkach okresów zatrudnienia ubezpieczonego w Przedsiębiorstwie „G.” na stanowisku steward gospodarczy: od dnia 27 czerwca 1977 r. do dnia 23 kwietnia 1978 r. i od dnia 13 maja 1980 r. do dnia 21 lutego 2001 r., ponieważ pracodawca w świadectwie wykonywania prac w szczególnych warunkach jako podstawę prawną podał zarządzenie Ministra - Kierownika Urzędu Gospodarki Morskiej z dnia 15 sierpnia 1983 r., a powinien powołać się na wykaz stanowisk stanowiący załącznik Nr 1 lub Nr 2 do ustawy o emeryturach pomostowych.

Sąd Okręgowy - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w S. wyrokiem z dnia 5 marca 2014 r. zmienił tę decyzję organu rentowego i przyznał ubezpieczonemu A. P. prawo do emerytury od daty złożenia wniosku z dnia 12 lipca 2013 r.

Sąd Okręgowy ustalił, że ubezpieczony, ur. w dniu 9 maja 1957 r., ukończył 55 lat życia w dniu 9 maja 2012 r. Wniosek o emeryturę pomostową złożył zaś w dniu 12 lipca 2013 r. Stosunek pracy łączący go z B. Sp. z o. o. zakończył się, z kolei, w dniu 9 lipca 2013 r. Ubezpieczony legitymuje się ponad 32-letnim okresem składkowym i nieskładkowym. W okresie od dnia 27 czerwca 1977 r. do dnia 21 lutego 2001 r. był zatrudniony w Przedsiębiorstwie „G.” w S., przy czym w okresie od dnia 25 kwietnia 1978 r. do dnia 14 kwietnia 1980 r. odbywał zasadniczą służbę wojskową, po której zakończeniu podjął pracę od dnia 13 maja 1980 r. W Przedsiębiorstwie „G.” pracował w pełnym wymiarze czasu jako rybak morski - steward gospodarczy. Pracował bezpośrednio na jednostkach pływających, w tym na statku-przetwórni, będąc członkiem załogi pływającej. Legitymuje się stażem pracy w warunkach szczególnych jako rybak morski - steward gospodarczy w łącznym wymiarze ponad 10 lat.

Powołując się na tak ustalony stan faktyczny, Sąd Okręgowy stwierdził, że ubezpieczony wraz z wnioskiem o emeryturę przedłożył świadectwo pracy wykonywanej w warunkach szczególnych z dnia 21 lutego 2001 r., z którego wynikało, że w okresie zatrudnienia w P. G. w pełnym wymiarze czasu pracy

wykonywał pracę rybaka morskiego na stanowisku stewarda gospodarczego, tj. zgodnie z wykazem B, działem IV, poz. 4, pkt 19 Zarządzenia Nr 24 Ministra Kierownika UGM z dnia 15 sierpnia 1983 r. w sprawie prac wykonywanych w szczególnych warunkach w zakładach pracy resortu gospodarki morskiej. W ocenie Sądu Okręgowego, został zatem udowodniony fakt wykonywania przez ubezpieczonego pracy w warunkach szczególnych (rybak morski) oraz okres świadczenia tej pracy.

Sąd Okręgowy stwierdził ponadto, że pkt 22 załącznika Nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych jest analogiczny do pkt 4, Działu IV, wykazu B zarządzenia z 1983 r. - oba przepisy dotyczą pracy rybaków morskich. Uznał w związku z tym, że przedłożone przez ubezpieczonego dokumenty zostały wydane na podstawie obowiązujących do 2009 r. przepisów i stanowiły wystarczający dowód spełnienia warunków do uzyskania emerytury pomostowej. Jednocześnie Sąd Okręgowy uznał celowość zakwalifikowania pracy ubezpieczonego jako rybaka morskiego, pomimo że zajmował stanowisko stewarda gospodarczego.

Sąd Apelacyjny - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych wyrokiem z dnia 19 stycznia 2015 r., wydanym na skutek apelacji wniesionej przez organ rentowy, zmienił zaskarżony tą apelacją wyrok wyroku Sądu pierwszej instancji i oddalił odwołanie.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, Sąd Okręgowy dokonał błędnego ustalenia charakteru pracy ubezpieczonego i w efekcie błędnej subsumcji, czym naruszył prawo materialne, to jest art. 49 w związku z art. 8 ustawy z 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych.

Sąd drugiej instancji podniósł, że w sprawie istotną kwestią pozostawała ostatecznie ocena przesłanki pracy ubezpieczonego w warunkach szczególnych w wymiarze co najmniej 10 lat jako rybaka morskiego w rozumieniu zapisu załącznika Nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych pod pozycją 22, przy bezspornym ustaleniu, że ubezpieczony faktycznie wykonywał pracę stewarda gospodarczego na jednostce pływającej, na otwartym morzu, w wielomiesięcznych rejsach.

W oparciu o dokumenty zebrane w postępowaniu pierwszoinstancyjnym Sąd Apelacyjny ustalił dodatkowo, że do obowiązków ubezpieczonego na stanowisku stewarda zasadniczo należało: prowadzenie bieżącej dokumentacji w zakresie

gospodarki sprzętem, prowadzenie inwentarza hotelowego, przyjmowanie mienia statkowego, okresowe inwentaryzacje, zaopatrzenie i sprzedaż artykułów kantynowych, prowadzenie gospodarki spirytusem technicznym, opracowywanie zapotrzebowania na sprzęt, współdziałanie w organizacji życia kulturalnego i sportowego statku, wnioskowanie w sprawie obciążeń członków załogi oraz wnioskowanie w sprawie zapotrzebowania na sprzęt.

Sąd drugiej instancji potwierdził również, że ubezpieczony jako rybak pracował w okresie od dnia 27 czerwca 1977 r. do dnia 13 kwietnia 1982 r., w tym służba wojskowa, ale też okresy choroby, tj. prawie 5 lat. Pozostały okres, czyli ponad 19 lat to praca stewarda, która poza miejscem jej świadczenia nie miała nic wspólnego z pracą rybaka.

W ocenie Sądu Apelacyjnego, trafnie argumentował organ rentowy, że nie można utożsamiać pracy stewarda z pracą rybaka morskiego tylko dlatego, że steward pracował na statku rybackim i był członkiem załogi pływającej. Dla uzasadnienia tej tezy Sąd Apelacyjny przypominał, że w wyniku reformy systemu ubezpieczeń społecznych, zgodnie z regulacjami ustawy z dnia 17 października 1998 r. o emeryturach i rentach, uległa stopniowej likwidacji możliwość wcześniejszego przejścia na emeryturę. Tym samym, ustawodawca odszedł o rozbudowanego dotychczas systemu świadczeń społecznych. Natomiast cel ustawy o emeryturach pomostowych był dalej idący. W zamierzeniu ustawodawca dążył do zawężenia grona uprawnionych do emerytur z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, do ściśle zamkniętego kręgu podmiotów, zdefiniowanych charakterem wykonywanej pracy, i tym samym do odstąpienia od szerokiego katalogu prac zamieszczonych w dotychczasowych wykazach stanowiących załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze.

Sąd Apelacyjny podkreślił, że zgodnie z zapisem art. 3 ust. 1, 2 i 3 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych, prace w szczególnych warunkach to prace związane z czynnikami ryzyka, które z wiekiem mogą z dużym prawdopodobieństwem spowodować trwałe uszkodzenie zdrowia, wykonywane w szczególnych warunkach środowiska pracy, determinowanych siłami natury lub

procesami technologicznymi, które mimo zastosowania środków profilaktyki technicznej, organizacyjnej i medycznej stawiają przed pracownikami wymagania przekraczające poziom ich możliwości, ograniczony w wyniku procesu starzenia się jeszcze przed osiągnięciem wieku emerytalnego w stopniu utrudniającym ich pracę na dotychczasowym stanowisku; wykaz prac w szczególnych warunkach określa załącznik nr 1 do ustawy. Przy czym, w myśl art. 3 ust. 2 ustawy, w każdym przypadku są to prace determinowane siłami natury pod ziemią, na wodzie, pod wodą i w powietrzu.

W ocenie Sądu Apelacyjnego, odstąpienie ustawodawcy od prawnego definiowania poszczególnych prac, w nawiązaniu do celu ustawy, pozwala przyjąć, że prace te jako pojęcia prawne powinny być interpretowane zgodnie ze wskazaniem wynikającym z art. 3 ust. 1 i 2 ustawy i nie mogą prowadzić do rozszerzenia kręgu beneficjentów poza wyznaczony brzmieniem przepisów. To oznacza, że w drodze interpretacji prawnych nie powinno dochodzić do sytuacji, że beneficjentem ustawy zostaje pracownik niewykonyjący pracy oznaczonej w zamkniętym katalogu prac, kwalifikowanej jako wykonywana w warunkach szczególnych lub w szczególnym charakterze, lecz wykonyjący pracę zbliżoną rodzajowo. W judykaturze aprobowany jest przecież pogląd, że charakter emerytur w niższym wieku z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze i emerytur pomostowych jest odrębny, a zatem nie wszyscy uprawnieni do emerytur w niższym wieku z racji wykonywania tego rodzaju prac nabyliby obecnie prawo do emerytur pomostowych. Warunki nabycia prawa do emerytury pomostowej określa art. 4 ustawy z 19 grudnia 2008 r., wskazując, między innymi, na wymóg okresu pracy w warunkach szczególnych wynoszącego co najmniej 15 lat. Kwalifikowanym, w stosunku do art. 4 ustawy, rozwiązaniem prawnym jest natomiast art. 8 ustawy, zgodnie z którym pracownicy wykonujący prace wymienione w punkcie 20, 22 i 32 załącznika nr 1 do ustawy, czyli prace nurka lub kesoniarza, prace w komorach hiperbarycznych, prace rybaków morskich i prace bezpośrednio przy przetwórstwie materiałów zawierających azbest lub prace rozbiórkowe związane z ich usuwaniem, nabywają prawo do emerytury pomostowej - po spełnieniu warunków z art. 4 pkt 1, 4-7 ustawy - jeżeli osiągnęli wiek co najmniej 55 lat mężczyzna i posiadają okresy wyżej wymienionej pracy wynoszące

co najmniej 10 lat. Prawo do emerytury pomostowej, na podstawie art. 8 ustawy, jest więc swoistym uprzywilejowaniem w sytuacji już uprzywilejowanej w odniesieniu do uregulowań powszechnego systemu emerytalnego. Prawo to zatem winno być gwarantowane tylko tym pracownikom, którzy rzeczywiście wykonują opisany rodzaj prac, które to prace, sądząc po ich charakterystyce są wyjątkowo dotkliwe dla organizmu i nie sprzyjają zachowaniu sprawności.

Sąd drugiej instancji podkreślił również, że dla rozstrzygnięcia niniejszej sprawy wystarczające jest zawężenie oceny do zdefiniowania pojęcia prawnego „wykonywanie pracy rybaka morskiego”. Zdaniem Sądu Apelacyjnego, pojęcie prawne wykonywanie pracy rybaka morskiego jest semantycznie zdefiniowane przez potoczne rozumienie pojęcia rybak. Słownik języka polskiego definiuje: rybaka jako człowieka trudniącego się zawodowo łowieniem ryb. Zatem prosta interpretacja językowa prowadzi do wniosku, że wykonywanie pracy rybaka morskiego polega na zawodowym łowieniu ryb na morzu.

Tak zdefiniowana praca rybaka morskiego, wykonywana na wodzie w warunkach determinowanych siłami przyrody, jest niewątpliwie wyjątkowo uciążliwa i jako taka uzasadnia uznanie ustawodawcy jej szczególnej kwalifikacji prawnej; kwalifikowana forma uprzywilejowania sprowadza się do skrócenia okresu pracy w warunkach szczególnych z 15 do 10 lat, jak też do obniżenia wieku emerytalnego o dalsze 5 lat, z 60 do 55 lat.

W ocenie Sądu Apelacyjnego, w rozpoznawanym przypadku nie ma podstaw do dalej idącej wykładni pojęcia prawnego „wykonywanie pracy rybaka morskiego”. Znaczenie zapisu art. 8 w związku z punktem 22 załącznika Nr 1 do ustawy z 19 grudnia 2008 r. nie budzi wątpliwości i wprost umożliwia ustalenie treści normy prawnej zawartej w tym przepisie, mianowicie prawo do emerytury pomostowej kwalifikowanej z uwagi na wiek i staż pracy w warunkach szczególnych przysługuje tylko pracownikowi, który wykonywał wyjątkowo uciążliwą pracę polegającą na zawodowym połowie ryb na morzu.

Tymczasem, kształtuje się praktyka orzecznicza, związana z interpretacją pojęcia „wykonywanie prac rybaków morskich”, uznająca za prace rybaków morskich te wszystkie prace, które są wymienione w Zarządzeniu Nr 24 Ministra Kierownika UGM z dnia 15 sierpnia 1983 r. To z kolei oznacza objęcie dyspozycją

definiowanego pojęcia prac wszystkich pracowników wpisanych na listę członków załogi statku - wg wykazu A, działu VIII, pkt 9.1, bądź - wg wykazu B, działu IV, prac na 18 stanowiskach od kapitana, oficerów przez rybaków do stanowisk opisanych w pkt 4.19 zapisu Zarządzenia. W ocenie Sądu Apelacyjnego, taka wykładnia przepisu prowadzi do stanu, że prawo do emerytur pomostowych będzie gwarantowane wszystkim członkom załogi na statkach transportowych w jakikolwiek sposób związanych z połowem ryb; a należy tu zauważyć, że do tej kategorii statków - wg wymienionych załączników do UZP - zalicza się statki naukowo-badawcze, statki transportowe oraz statki-bazy.

Sięganie do wykazów resortowych wypacza tę treść, ponieważ może doprowadzić, na podstawie Zarządzenia nr 24, poprzez wykaz B, dział IV, pkt 4.1 i następne do wnioskowania, że pracę rybaków morskich wykonywał kapitan, oficerowie, bosman, a sięgając dalej do UZP, przez pkt 4.19 kucharz, piekarz, fryzjer, świetlicowy, kinooperator, lekarz dentysta itd. jako osoby zajmujące etatowe stanowiska pracy na statku do wykonywania rybołówstwa morskiego.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, wykaz prac określonych w art. 3 ust. 1 i 3 jest zamknięty i nie podlega uzupełnieniu, a to oznacza, że cech pracy o szczególnym charakterze lub w szczególnych warunkach nie mogą posiadać inne prace, chociażby zbliżone rodzajowo, których sposób wykonania i jakość mogły obniżyć się z wiekiem. Natomiast prawo do emerytury pomostowej w myśl art. 8 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. nabywa pracownik wykonujący pracę wymienioną w punkcie 22 załącznika Nr 1 do ustawy, tj. pracę rybaka morskiego. Nie można natomiast wnioskować, że praca stewarda, zasadniczo polegająca na obsłudze pasażerów statku, wiązała się z połowem ryb i jako taka powinna być zakwalifikowana jako praca rybaka morskiego.

Sąd Apelacyjny uznał zatem, że ubezpieczony nie spełnił przesłanki wykonywania pracy w warunkach szczególnych jako rybak morski, wynikającej z art. 49 w związku z art. 8 ustawy pomostowej, co wyklucza przyznanie mu prawa do emerytury pomostowej; świadczona przez niego praca na stanowisku stewarda gospodarczego nie była bowiem wykonywaniem pracy rybaka morskiego w rozumieniu pkt 22 załącznika Nr 1 do ustawy pomostowej.

Ubezpieczony A. P. wniósł do Sądu Najwyższego skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 19 stycznia 2015 r., zaskarżając ten wyrok w całości i zarzucając mu naruszenie prawa materialnego, to jest: art. 3 ust. 1, 2 i 7 oraz art. 8 w związku z art. 49 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych i pkt 22 załącznika Nr 1 do tej ustawy, przez jego błędną wykładnię dokonaną z pominięciem § 2 pkt 2 rozporządzenia Ministra Żeglugi z dnia 10 marca 1964 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych oficerów i rybaków na polskich statkach rybackich, co doprowadziło do zawężającej wykładni pojęcia „prace rybaka morskiego” wyłącznie do stanowiska rybaka morskiego i błędnego uznania, że praca rybaka na stanowisku steward gospodarczy nie pozwala na przyznanie emerytury pomostowej po przepracowaniu dziesięciu lat na tym stanowisku przy spełnieniu pozostałych wymogów ustawowych.

Powołując się na tak sformułowany zarzut, skarżący wniósł o orzeczenie co do istoty sprawy przez zmianę zaskarżonej decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 23 lipca 2013 r. i ustalenie, że przysługuje mu prawo do emerytury pomostowej poczynwszy od dnia 12 lipca 2013 r., z uwagi na wykonywanie stale i w pełnym wymiarze czasu w szczególnych warunkach pracy rybaka morskiego wymienionej w pkt 22 załącznika Nr 1 do ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych przez okres czasu wynoszący powyżej 10 lat, a także o zasądzenie od pozwanego na rzecz skarżącego zwrotu kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych, ewentualnie - w braku podstaw do wydania orzeczenia co do istoty sprawy - o uwzględnienie skargi kasacyjnej oraz uchylenie w całości zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania temu Sądowi przy uwzględnieniu kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna jest nieuzasadniona.

Wykładnia użytego przez ustawodawcę w poz. 22 załącznika Nr 1 do ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych (jednolity tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 965, dalej ustawa o emeryturach pomostowych) pojęcia „prace rybaków morskich” określającego jeden z rodzajów prac w szczególnych

warunkach, których wykonywanie uprawnia do emerytury pomostowej, na podstawie art. 8 (lub art. 49 w związku z art. 8) powołanej ustawy, kilkakrotnie była przedmiotem analizy dokonywanej przez Sąd Najwyższy. Doszło w związku z tym do rozbieżności w orzecznictwie tego Sądu, która ostatecznie została rozstrzygnięta w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 17 września 2015 r., III UZP 7/15 (LEX nr 1793677). W uchwale tej Sąd Najwyższy wyraził zaś pogląd, że członkom załogi statku rybackiego wykonującym prace w służbie pokładowej przysługuje prawo do emerytury pomostowej na podstawie art. 8 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych w związku z punktem 22 załącznika Nr 1 do tej ustawy.

Sąd Najwyższy w obecnym składzie podziela ten pogląd. Wstępnie zauważa też, że wraz z wejściem w życie ustawy o emeryturach pomostowych zrodził się w problem, jak należy rozumieć prace rybaków morskich na potrzeby tego aktu prawnego. Czy chodzi w nim o wszystkich rybaków morskich bez względu na rodzaj stanowiska, na którym wykonywali pracę, czy też istotny jest na gruncie tej ustawy podział na prace wykonywane przez rybaków morskich w służbie pokładowej oraz prace wykonywane przez rybaków morskich w innych służbach (np. mechanicznej, elektrycznej, obsługi chłodni). Właśnie w tej kwestii doszło do rozbieżności w orzecznictwie Sądu Najwyższego. W wyroku z dnia 11 czerwca 2013 r., II UK 377/12 (LEX nr 1353964) oraz w wyroku z dnia 14 maja 2014 r., II UK 460/13 (OSNP 2015 nr 4, poz. 55) przyjęto bowiem, że podział ten ma nadal istotne znaczenie. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 14 maja 2014 r., II UK 460/13 uznał przy tym, że zróżnicowanie kwalifikacji do uprawnień emerytalnych z tytułu pracy w warunkach szczególnych w zależności od wykonywania pracy rybaka morskiego ujętej w wykazie A lub B załącznika do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. ma bezpośrednie i przesądzające znaczenie dla oceny nabycia prawa do emerytury pomostowej, bowiem wykonywanie pracy rybaka morskiego, wymienionej w wykazie A załącznika do tego rozporządzenia, nie stanowi wykonywania pracy rybaka morskiego w rozumieniu przepisów ustawy o emeryturach pomostowych.

Odmienne stanowisko w tej kwestii zajął Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 24 stycznia 2014 r., III UK 33/13 (OSNP 2015 nr 4, poz. 54), w wyroku z dnia 11

kwietnia 2014 r., III UK 124/13 (OSNP 2015 nr 8, poz. 112), a także w wyroku z dnia 4 lutego 2015 r., III UK 73/14 (LEX nr 1653764). W motywach wyroku z dnia 24 stycznia 2014 r., III UK 33/13, Sąd Najwyższy uznał, że skoro ustawa o emeryturach pomostowych prace rybaków morskich, jako prace w warunkach szczególnych uprawniające do świadczeń przewidzianych ustawą, wymienia tylko raz, w punkcie 22 załącznika Nr 1 do ustawy, to zasadne wydaje się przyjęcie, że ustawodawca przyznał prawo do emerytury pomostowej, na warunkach określonych w art. 8 ustawy o emeryturach pomostowych, pracownikom wykonującym wszystkie prace rybaków morskich bez różnicowania, czy według innych przepisów i wydanych na ich podstawie wykazów resortowych wykonywali oni prace rybaków morskich na określonych stanowiskach i w określonych podmiotach.

Podjmując uchwałę z dnia 17 września 2015 r., III UZP 7/15, Sąd Najwyższy w powiększonym składzie przyjął, że podstawową kwestią w przedstawionym mu do rozstrzygnięcia zagadnieniu prawnym jest konieczność ustalenia zakresu pojęcia prace rybaków morskich, od którego zależy udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy wykonywanie pracy rybaka morskiego, wymienionej w wykazie A, dział VIII, poz. 9 załącznika do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, stanowi wykonywanie pracy w szczególnych warunkach w rozumieniu art. 3 ust. 1 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych, ujętej w punkcie 22 załącznika Nr 1 do tej ustawy. Innymi słowy, czy prawo do emerytury pomostowej, o którym mowa w art. 8 tej ustawy, przysługuje całej załodze statku rybackiego, czy tylko załodze (rybakom) w służbie pokładowej. Prace rybaków morskich zostały bowiem zakwalifikowane jako praca w szczególnych warunkach, zarówno w wykazie A, jak i wykazie B, stanowiących załącznik do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., ale przypisanie pracy do danego wykazu różnicuje przesłanki nabycia prawa do emerytury w wieku obniżonym na podstawie przepisów tego rozporządzenia. Wykonywanie prac zawartych w wykazie A uprawnia do nabycia prawa do emerytury przez ubezpieczonego, który osiągnął wiek emerytalny wynoszący: 55 lat dla kobiet i 60 lat dla mężczyzn oraz ma wymagany okres zatrudnienia, w tym co

najmniej 15 lat pracy w szczególnych warunkach. Z kolei, wykonywanie pracy wymienionej w dziale IV wykazu B uprawnia do nabycia prawa do emerytury przez ubezpieczonego, który osiągnął wiek emerytalny wynoszący: 50 lat dla kobiet i 55 lat dla mężczyzn oraz ma wymagany okres zatrudnienia, w tym co najmniej 10 lat wykonywał prace wymienione w dziale IV wykazu B. Sąd Najwyższy w swoim orzecznictwie dotyczącym emerytur przyznawanych na podstawie art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z FUS wskazywał zaś, że do wykazu B zostały zaliczone prace rybaków morskich w służbie pokładowej, a do wykazu A prace rybaków morskich w służbie mechanicznej (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 maja 2011 r., II UK 356/10, LEX nr 901608).

W rozważaniach dotyczących zakresu pojęcia prace rybaków morskich, wymienionej w punkcie 22 załącznika Nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych nie można pominąć tego, że uchwalenie ustawy stanowiło element reformy systemu ubezpieczeń społecznych, której celem było zawężenie grona uprawnionych do emerytur z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, przyznawanych na podstawie art. 32 i 33 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, do sytuacji uzasadnionych rzeczywistą koniecznością przejścia ubezpieczonego na emeryturę (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 13 marca 2012 r., II UK 164/11, OSNP 2013 nr 5-6, poz. 62; z dnia 4 września 2012 r., I UK 164/12, LEX nr 128470; z dnia 13 czerwca 2013 r., I UK 13/13, LEX nr 1413490; z dnia 4 grudnia 2013 r., II UK 159/13, LEX nr 1405231). Ustawodawca wyszedł z założenia, że emerytura pomostowa będzie przysługiwała osobom pracującym w najtrudniejszych warunkach, które nie mogą być usunięte przez pracodawcę żadnymi środkami profilaktyki technicznej, organizacyjnej i medycznej. Wobec powyższego, do uprawnionych do emerytury pomostowej zaliczają się osoby wykonujące konkretne prace, a nie całe grupy branżowe, ponieważ ustawa o emeryturach pomostowych określiła inne kryteria przy konstruowaniu wykazu prac w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze niż te, którymi kierował się ustawodawca w rozporządzeniu z dnia 7 lutego 1983 r.

W art. 3 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych wskazuje się, że prace w szczególnych warunkach to prace związane z czynnikami ryzyka, mogące z wiekiem z dużym prawdopodobieństwem spowodować trwałe uszkodzenie zdrowia,

wykonywane w szczególnych warunkach środowiska pracy, determinowanych siłami natury lub procesami technologicznymi, stawiające przed pracownikami - mimo zastosowania środków profilaktyki technicznej, organizacyjnej i medycznej - wymagania przekraczające poziom ich możliwości, ograniczony w wyniku procesu starzenia się jeszcze przed osiągnięciem wieku emerytalnego, w stopniu utrudniającym ich pracę na dotychczasowym stanowisku. Z tego względu prawodawca pominął w ustawie o emeryturach pomostowych prace w warunkach występowania hałasu, poza pomieszczeniami zamkniętymi, prace w ekspozycji na wibracje miejscową i ogólną itd. Wykaz prac w szczególnych warunkach, o których mowa w art. 3 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych, określa załącznik nr 1 do tej ustawy, zaś czynniki ryzyka, o których mowa w tym przepisie, związane są z pracami determinowanymi siłami natury i są to prace pod ziemią, prace na wodzie, prace pod wodą, prace na powietrzu (art. 3 ust. 2 pkt 1 ustawy). Z kolei, definicję prac o szczególnym charakterze zawiera art. 3 ust. 3 ustawy, pojęciem tym obejmując prace wymagające szczególnej odpowiedzialności oraz szczególnej sprawności psychofizycznej, których możliwość należytego wykonywania w sposób niezagrażający bezpieczeństwu publicznemu, w tym zdrowiu lub życiu innych osób, zmniejsza się przed osiągnięciem wieku emerytalnego na skutek pogorszenia sprawności psychofizycznej, związanej z procesem starzenia się. Wykaz prac o szczególnym charakterze określa załącznik Nr 2 do ustawy.

W orzecznictwie przyjmuje się, że wykaz prac określonych w art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych jest zamknięty i nie podlega uzupełnieniu, co oznacza, że cech pracy „o szczególnym charakterze” lub „w szczególnych warunkach” nie mogą posiadać inne prace, choćby sposób ich wykonywania i ich jakość mogłyby obniżyć się z wiekiem (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 marca 2012 r., II UK 164/11, OSNP 2013 nr 5-6, poz. 62).

Ustawa o emeryturach pomostowych nie zawiera odrębnej definicji prac rybaków morskich. Takiej definicji nie zawierało również rozporządzenie z dnia 7 lutego 1983 r. ustanawiające warunki nabywania przez ubezpieczonych emerytur z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze. Z tego względu odwoływano się do zarządzenia nr 24 Ministra – Kierownika Urzędu Gospodarki Morskiej z dnia 15 sierpnia 1983 r. w sprawie prac wykonywanych w

szczególnych warunkach w zakładach resortu gospodarki morskiej, w tym do jego załącznika nr 1 zawierającego szczegółowe wykazy prac w szczególnych warunkach. Załącznik ten w wykazie A, dział VIII, poz. 9, pkt 1 stanowi, że prace rybaków morskich to prace wykonywane na wszystkich stanowiskach zajmowanych przez członków załogi statku, niezależnie od zatrudniającego ich podmiotu. Natomiast za prace rybaków morskich, o których mowa w wykazie B załącznika do tego zarządzenia, zostały uznane prace wykonywane nie tylko w określonych podmiotach, ale - co istotniejsze - wyłącznie na stanowiskach wymienionych w dziale IV, poz. 4 pkt 1-19, to jest: kapitana, zastępcy kapitana do spraw zwiadu połowowego, starszego oficera, I oficera, II oficera, III oficera, IV oficera, I szypra, II szypra - zastępcy kierownika jednostki, bosmana, starszego rybaka, rybaka, młodszego rybaka, mistrza przetwórstwa rybnego, starszego rybaka przetwórstwa, młodszego rybaka przetwórstwa, starszego rybaka mączkarza oraz na pozostałych etatowych stanowiskach pracy na statku do wykonywania rybołówstwa morskiego, wymienionych w Układzie Zbiorowym Pracy dla rybaków morskich z dnia 17 stycznia 1975 r.

Sąd Najwyższy w wyrokach: z dnia 26 maja 2011 r., II UK 356/10 (LEX nr 901608), z dnia 11 czerwca 2013 r., II UK 377/12 (LEX nr 1353964), z dnia 14 maja 2014 r., II UK 460/13 (OSNP 2015 nr 4, poz. 55) przyjął, że posłużenie się resortowym wykazem stanowisk jest uzasadnione, gdy dany rodzaj prac został wymieniony w obu wykazach załącznika do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. jedynie ogólnie, bez wskazania jakiegokolwiek kryterium zakwalifikowania go do jednego z wykazów. Stąd do wykazu B zostały zaliczone prace rybaków morskich w służbie pokładowej, a do wykazu A prace rybaków morskich w służbie mechanicznej, zgodnie z podziałem wynikającym z § 58, § 62 ust. 1 i § 64 ust. 3 rozporządzenia Ministra Żeglugi z dnia 30 października 1971 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych członków załóg polskich statków morskich, § 54, 58 i 61 ust. 3 rozporządzenia Ministra - Kierownika Urzędu Gospodarki Morskiej z dnia 17 sierpnia 1983 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych członków załóg polskich statków morskich, § 26, 27, 30 i 31 rozporządzenia z dnia 23 maja 1992 r. Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej w sprawie kwalifikacji zawodowych i składu załóg polskich statków morskich, § 38 i § 49 rozporządzenia Ministra Transportu i

Gospodarki Morskiej z dnia 24 sierpnia 2000 r. w sprawie wykształcenia i kwalifikacji zawodowych, pełnienia wacht oraz składu załóg statków morskich o polskiej przynależności, § 42 i 54 rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 4 lutego 2005 r. w sprawie wykształcenia i kwalifikacji zawodowych marynarzy (Dz.U. Nr 47, poz. 445 ze zm.). Obecnie podział ten nadal utrzymany został w przepisach rozporządzenia Ministra Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej z dnia 7 sierpnia 2013 r. w sprawie wykształcenia i kwalifikacji członków załóg statków morskich (Dz.U. z 2013 r., poz. 937). W Dziale IV tego rozporządzenia określone zostały niezbędne kwalifikacje umożliwiające uzyskanie świadectwa rybaka rybołówstwa morskiego, które nawiązują do stanowisk zajmowanych przez rybaków morskich w służbie pokładowej (§ 56-64), podobnie jak regulujące te kwestie wymienione powyżej rozporządzenia, w tym obowiązujące w dacie wejścia w życie ustawy o emeryturach pomostowych rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 4 lutego 2005 r. w sprawie wykształcenia i kwalifikacji zawodowych marynarzy.

Tym samym, na podstawie wyżej wymienionych przepisów, prawodawca konsekwentnie rozróżnia prace członków załogi statku rybackiego na prace w służbie pokładowej oraz na prace w służbie mechanicznej, a kwalifikacje zawodowe do wykonywania pracy rybaka morskiego powiązane są wyłącznie ze stanowiskami w służbie pokładowej. Tylko służba pokładowa, stosownie do treści § 8 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., umożliwia ubezpieczonym nabycie prawa do emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach po wykazaniu 10 lat pracy na stanowiskach wymienionych w zarządzeniu nr 24 Ministra – Kierownika Urzędu Gospodarki Morskiej z dnia 15 sierpnia 1983 r. w sprawie prac wykonywanych w szczególnych warunkach w zakładach resortu gospodarki morskiej oraz osiągnięciu wymaganego wieku 50 lat dla kobiet i 55 lat dla mężczyzn. Identyczne przesłanki nabycia prawa do emerytury określone są w art. 8 ustawy pomostowej, zgodnie z którym emerytura pomostowa przysługuje pracownikowi, który spełnił warunki określone w art. 4 pkt 1, 4-7 oraz osiągnął wiek wynoszący co najmniej 50 lat dla kobiet i co najmniej 55 lat dla mężczyzn oraz ma okres pracy w szczególnych warunkach wymienionej w pkt 20, 22 (prace rybaków morskich) i 32 załącznika Nr 1 do ustawy, wynoszący co najmniej 10 lat. Analiza powyższych przepisów wskazuje, że warunki wymagane do nabycia prawa do emerytury pomostowej przez

ubezpieczonych wykonujących prace rybaków morskich są tożsame z warunkami nabycia prawa do emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach, wymienionymi w § 8 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. A zatem, mając na uwadze wykładnię celowościową i historyczną, za prace rybaków morskich ujętą w pkt 22 załącznika Nr 1 ustawy o emeryturach pomostowych należy przyjmować prace rybaków morskich w służbie pokładowej, a nie prace wykonywane na wszystkich stanowiskach zajmowanych przez pracowników wpisanych na listę członków załogi statku rybackiego. Gdyby przyjąć, że zakresem pojęcia prace rybaków morskich, ujętej w pkt 22 załącznika Nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych, objęci są rybacy morscy, zarówno w służbie pokładowej, jak i mechanicznej, to oznaczałoby to, że ustawodawca sprzecznie z celem reformy systemu ubezpieczeń społecznych, rozszerzyłby uprawnienia umożliwiające nabycie prawa do emerytury w porównaniu z dotychczasowymi, które określone są na podstawie przepisów rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. Wskazać należy, iż różnicując warunki nabywania prawa do emerytury na podstawie przepisów rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. w zależności od wykonywania przez ubezpieczonych prac wymienionych w wykazie A oraz wykazie B, prawodawca kierował się przede wszystkim stopniem uciążliwości i szkodliwości prac w szczególnych warunkach. Objęcie pojęciem rybaka morskiego również rybaków, którzy nie pracują w służbie pokładowej powodowałoby zatem, że wykonywane przez całą załogę statku rybackiego prace charakteryzowałyby się tym samym stopniem uciążliwości i szkodliwości, a takiego wniosku, mając na uwadze rodzaje prac wykonywanych na statku rybackim, wyprowadzić się nie da.

Ustalając zakres pojęcia prace rybaków morskich, o którym mowa w ustawie o emeryturach pomostowych, Sąd Najwyższy w składzie powiększonym uznał ponadto, że nieuprawnione jest odwoływanie się do wykładni językowej, w tym do potocznego, językowego znaczenia terminu rybak morski, ani do definicji zamieszczonej w art. 3 pkt 3 ustawy z dnia 2 maja 1991 r. o pracy na morskich statkach handlowych, w myśl której marynarzem lub rybakiem jest osoba posiadająca morskie kwalifikacje zawodowe, stwierdzone zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie ustawy z dnia 9 listopada 2000 r. o bezpieczeństwie morskim (obecnie na podstawie ustawy z dnia 18 sierpnia 2011 r. o

bezpieczeństwie morskim; jednolity tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 611) oraz definicji rybaka morskiego zawartej w art. 3 lit. b rozporządzenia Rady /WE/ nr 1198/2006 z dnia 27 lipca 2006 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rybackiego. Ukształtowanym poglądem w orzecznictwie i doktrynie jest, że zasada pierwszeństwa wykładni językowej nie powinna prowadzić do wniosku, iż interpretatorowi wolno jest całkowicie ignorować wykładnię systemową i funkcjonalną. Może się bowiem okazać, że sens przepisu, który wydaje się językowo jasny, okaże się wątpliwy, gdy go skonfrontujemy z innymi przepisami lub weźmiemy pod uwagę cel regulacji prawnej. Przyjęcie wykładni językowej pojęcia rybak morski umożliwiłoby całej załodze statku, w tym rybakom w służbie mechanicznej, elektrycznej, kucharzom nabycie prawa do emerytury pomostowej po przepracowaniu 10 lat pracy w tych warunkach, co prowadziłoby do nieuzasadnionego rozszerzenia dotychczasowych uprawnień ubezpieczonych.

Końcowo Sąd Najwyższy w powiększonym składzie zauważył też, że wbrew odmiennemu stanowisku wyrażonemu przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 11 kwietnia 2014 r., III UK 124/13, ustawodawca nie pozbawił rybaków w służbie mechanicznej prawa do emerytury pomostowej. Ustawa o emeryturach pomostowych za prace w szczególnych warunkach uznaje w pkt 23 załącznika nr 1 także prace na statkach żeglugi morskiej, a ustawa z dnia 18 września 2001 r. – Kodeks morski (jednolity tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 758 ze zm.) w art. 2 § 1 stanowi, że statkiem morskim jest każde urządzenie pływające przeznaczone lub używane do żeglugi morskiej, zwane dalej statkiem. Kodeks morski stosuje się do morskich statków handlowych. Natomiast zgodnie z art. 3 § 2 Kodeksu morskiego morskim statkiem handlowym jest statek przeznaczony lub używany do prowadzenia działalności gospodarczej, a w szczególności do: przewozu ładunku lub pasażerów, rybołówstwa morskiego lub pozyskiwania innych zasobów morza, holowania, ratownictwa morskiego, wydobywania mienia zatopionego w morzu, pozyskiwania zasobów mineralnych dna morza oraz zasobów znajdującego się pod nim wnętrza Ziemi. A zatem ustawodawca w ustawie o emeryturach pomostowych nie pozbawił pozostałych członków załogi statku rybackiego uprawnień do tego świadczenia, umożliwiając zakwalifikowanie wykonywanej przez nich pracy jako „prace na statkach żeglugi morskiej”, o czym stanowi pkt 23 załącznika nr 1 do

ustawy o emeryturach pomostowych. Oznacza to, że przyznano im uprawnienia emerytalne po spełnieniu tożsamyh warunków, jakie wynikały z rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., czyli po osiągnięciu wieku 55 lat dla kobiet i 60 lat dla mężczyzn oraz wykazania wymaganego 15 letniego okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach.

Biorąc pod uwagę przedstawioną wyżej wykładnię użytego w pkt 22 załącznika Nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych pojęcie „prace rybaków morskich”, Sąd Najwyższy w obecnym składzie uznaje więc, że tylko prace rybaków morskich wykonywane w służbie pokładowej mogą zostać uwzględnione przy ustalaniu prawa do emerytury pomostowej, o której mowa w art. 8 (bądź art. 49 w związku z art. 8) ustawy o emeryturach pomostowych. Są to zaś wyłącznie prace wymagające stałego (w czasie wykonywania obowiązków służbowych) przebywania na pokładzie statku przeznaczonego do połowu ryb, bezpośrednio związane z kierowaniem tym statkiem (jego przemieszczaniem się po morzu) oraz realizowane również na pokładzie tego statku prace bezpośrednio związane z połowem ryb. Prace pozostałych członków załogi, choćby w nazwie ich stanowiska znalazło się określenie „rybak morski”, którzy nie pracują w służbie pokładowej, mogą być natomiast uznane za pracę w szczególnych warunkach, jednakże jako „prace na statkach żeglugi morskiej”, wymienione w poz. 23 załącznika Nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych. Ich wykonywanie (przez okres 15 lat) będzie więc uprawniać do emerytury pomostowej, ale tylko tej, o której mowa w art. 4 (lub art. 49 w związku z art. 4) ustawy o emeryturach pomostowych.

Odnosząc powyższe rozważania do okoliczności faktycznych niniejszej sprawy, Sąd Najwyższy uznaje, że ma rację Sąd drugiej instancji, kwestionując możliwość skutecznego ubiegania się przez skarżącego o prawo do emerytury pomostowej, na podstawie art. 49 w związku z art. 8 ustawy o emeryturach pomostowych. Jak wynika bowiem z ustaleń tego Sądu, skarżący był zatrudniony w spornym okresie jako rybak morski – steward gospodarczy, a do jego obowiązków należało: prowadzenie bieżącej dokumentacji w zakresie gospodarki sprzętem, prowadzenie inwentarza hotelowego, przyjmowanie mienia statkowego, okresowe inwentaryzacje, zaopatrzenie i sprzedaż artykułów kantynowych, prowadzenie gospodarki spirytusem technicznym, opracowywanie zapotrzebowania na sprzęt,

współdziałanie w organizacji życia kulturalnego i sportowego statku, wnioskowanie w sprawie obciążeń członków załogi oraz wnioskowanie w sprawie zapotrzebowania na sprzęt. Z całą pewnością, wykonując takie obowiązki, skarżący nie wykonywał zatem prac w służbie pokładowej, w wyżej przedstawionym rozumieniu tego pojęcia. Bez wątpienia był natomiast członkiem załogi statku żeglugi morskiej, a zatem prace przez niego wykonywane mogły być kwalifikowane jako prace, o których mowa w poz. 23 załącznika Nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych (prace na statkach żeglugi morskiej). Niespełnienie przez niego warunków prawa do emerytury pomostowej wymienionych w art. 49 w związku z art. 8 ustawy o emeryturach pomostowych wskutek niemożności uznania pracy wykonywanej przez niego w spornym okresie jako „pracy rybaka morskiego”, wymienionej w poz. 22 wspomnianego załącznika powodowało natomiast, że zaskarżony wyrok, oddalający jego odwołanie od odmownej decyzji organu rentowego, mimo częściowo błędnego uzasadniania, należy uznać za prawidłowy i nienaruszający przepisów powołanych w podstawach zaskarżenia.

Kierując się przedstawionymi motywami oraz opierając się na treści art. 398¹⁴ k.p.c., a w odniesieniu do kosztów postępowania kasacyjnego na podstawie art. 98 § 1 i 3 k.p.c. w związku z art. 99 k.p.c. oraz § 11 ust. 2 w związku z § 12 ust. 4 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji swego wyroku.